

RODALIA I CONSUETA

DE LA PARROQUIA DE
SANT MARTI DE VILADRAU

(Primera edició: desembre 1970)

La població de Viladrau i el seu terme fan d'enllaç entre la contrada del Montseny i les Guilleries. L'altura mitja de la població és de 821 m, encara que el seu terme es troba entre la cota mínima de 640 m, en el curs inferior de la Riera Major, i la màxima de 1.694 m donada tradicionalment al Matagalls.

El seu terme té 50,61 qm² i es troba situat al recer de la gran serralada del Montseny a una situació aproximada de 41° 48' 31" de latitud nord i a 6° 4' 12" de longitud est, del meridià de Madrid.

Pertany al bisbat de Vic i a la província de Girona, però se la considera de la comarca natural d'Osona o de la subcomarca de les Guilleries; la tirada natural dels seus habitants ha estat sempre vers la Plana de Vic.

El seu cens d'habitants ha disminuït sensiblement, els darrers desenis, per estar la població mancada d'indústria i ésser una típica i concorreguda població d'estiuieg: l'any 1930 tenia un cens de 1.001 habitants, el 1940 de 918, el 1950 de 962, el 1960 de 839 i ara uns 842 habitants.

S'ha escrit força, i hem escrit força, sobre el passat de Viladrau, però malgrat tot, la seva història resta encara per fer i sols es coneixen temes parcials i la trajectòria general de la seva evolució al llarg dels temps.¹ En espera de completar l'obra més extensa, per a la qual fa anys que apleguem dades, avui publiquem dos documents que són cabdals per a conèixer el passat religiós de Viladrau.

El terme viladrauenc es trobava inclòs durant els segles medievals en

1. Els principals treballs sobre Viladrau són: ARIET I BARBERIS, ANTONI, *Topografia mèdica de Viladrau (Montseny)*, Barcelona 1915, 220 pp. Dedicava varis apartats a la història especialment a les planes 12-21 i 102-117; LLOBET, SALVADOR, *El medio y la vida en el Montseny*, pub. del C.S.I.C., Barcelona 1947, pp. 406-409; MON I PASCUAL, JOAN, *Viladrau, su pasado, su presente y su porvenir*, en el programa de la «Fiesta Mayor de Viladrau, 1962», 7 pp.; i PLADEVALL I FONT, ANTONI, *Parròquia de Sant Martí de Viladrau*, en «AUSA», vol. II (1955-1957), pp. 11-17. En aquest darrer treball era on publicàvem íntegra, per primera vegada, l'acta de consagració o Rodalia de Viladrau.

la gran circumscripció territorial assignada al castell de Taradell. Un sol batlle regia aquesta gran demarcació i no va començar a obtenir certa autonomia administrativa fins al segle xv, però això no obsta per a que tingués plena independència religiosa i un consell peculiar de parroquians des de la repoblació i reorganització del país a finals del segle ix.²

En el nostre país han estat les parròquies amb les esglésies i les seves sagreres, més que no pas els mateixos castells, els que han donat la fisonomia peculiar de les divisions dels termes que han subsistit fins als nostres dies.

L'església era l'aglutinant de totes les masies compreses dintre de la seva demarcació o rodalia, i en la sagrera —o espai col·locat sota la protecció eclesiàstica— es varen crear els primitius nuclis de població que han donat origen als pobles actuals. Cada vegada es dona més importància a la institució i creació de les sagreres —que la Consueta anomena sovint *sagrera*—, les quals varen tenir un paper primordial en la història dels nostres pobles entre els segles xi i xv.³

ORÍGENS HISTÒRICS DE VILADRAU

Deixant de banda les hipòtesis sobre la primitiva ubicació del poble de Viladrau al Sot de Gèmena, prop la «Font de les Tres-Roses», vers els masos Alemany i Puigdot, on hi ha extenses runes de murs i clapers de pedra encara no estudiats, o bé l'altra que suggeríem al lloc on hi hagué el mas de Sant Martí vell, dintre l'antiga propietat del Masnou, al lloc dit «Bachs de l'Estrany»⁴ creiem cada vegada amb més fermesa que l'església del Viladrau històric, coneguda des de l'any 989, sempre ha estat ubicada al mateix lloc que l'actual.

Resumint la documentació vigatana més vella sobre Viladrau —la de l'arxiu parroquial de Viladrau no comença fins l'any 1290— trobem que les primeres notícies sobre el terme i les seves vil·les, masos o nuclis apareixen entre els més antics documents del terme del castell de Taradell. A l'actual demarcació de Viladrau consta, l'any 898, el *villare de Gaudila*; el 920,

2. Vegeu sobre aquest punt: *El castillo de Taradell y su primitivo término*, en «AUSA», vol. II (1955-1957), pp. 492-501.

3. Dos estudis recents sobre la *sagrera* són els de SISTE KAREN KENNELLY, *Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona*, a «Anuario de estudios medievales», 5, Univ. de Barcelona 1968, pp. 107-136, i el treball que apareixerà tot seguit al número 66 de la revista «AUSA» de Vic, de JEAN PIERRE CUVILIER, *Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Peste Negra* (1352-1365).

4. «AUSA», vol. II (1955-1957), pp. 11-12.

Monestir de Sant Marçal i vista general de Viladrau, a l'any 1920.

la *villa Argela* o *Argelani* (924); el 924, la *villa Damones*; el 934, vines *in fines de villare Adrali*; el 944, altra volta les cases de *Argela*; el 952, es cita el lloc de *Ausore*, que va donar nom al *rivo de Osore* relacionat en el document anterior del 924 (el primer es deu referir al mas d'Osor i el segon a la Riera Major dita aleshores Riera d'Osor). El 966, surt per primera vegada la *villa de Spinosella prope rio de Mulas et de Osore*; el 982, hi ha la primera al·lusió a l'església de Sant Martí i, el 992, el lloc de Sabaters, *in Cabatarios*, del municipi de Viladrau.⁵

En altres documents de Vic, en especial del fons del Priorat de Sant Llorenç del Munt, consten, encara: *Genaumons* (1003), vers el mas Pujol; *Vilaautada* (1047) o *Vilaaltada* (1130), que seria una de les primitives vil·les de repoblació car en la seva demarcació s'hi originaren el Mas Compte i el Mas Miquel, conegut encara aquest el 1292 pel Mas Miquel de Vilaautada, i la *Vila aurceda* (1187) que es trobaria vers el mas Casadevall anomenat l'any 1313 el mas Casadevall de Vilaaurceda.

De tots els documents anteriors tenen especial relleu els dos dels anys 934 i 982 (del Calaix 6, docs. 582 i 879) car hi apareixen per primera vegada el nom de Viladrau i l'existència de l'església de Sant Martí. El primer d'ells, del 6-XI-934, és una venda intrascendent d'una vinya situada *in fines de Villare Adrali*, i el segon és el testament, del 28-IX-989, del noble Eldemar, senyor del castell de Clariana, a la frontera amb els sarraïns, germà de Sesemund d'Oló i oncle del famós levita i repoblador Guillem de Mediona; Eldemar tenia moltes propietats als termes de Taradell i Viladrau i va llegar la meitat de la casa i terres que tenia al lloc d'Osor, de Viladrau, a la *domum Sancti Martini*.

A la llum d'aquest primer document resulta diàfana l'etimologia del nom de Viladrau que, encara que els llatinistes medievals la convertissin en *Villa atralis*, tenia de bon principi origen en la radical del nom propi *Aderallus* o *Adrallus*, nom del propietari d'una de les primitives propietats o vil·les en les que es repartia el terme.

La mala llatinització de *Villa atralis* ja era viva l'any 1181, però abans que ella i conjuntament amb ella hem trobat diferents variants que guardaven el record del *Villa d'Adrau*, que ha persistit en la pronunciació i grafia moderna, com són el *Vilar edral* de 1042, el *Vilar Adar* de 1166, el *Villar edrat* de 1190 i el *Villa Adrat* de 1285. El *Villa lateris* de l'acta de Consagració o Rodalia és segurament una mala lectura dels notaris que varen copiar dues vegades el seu text, a més de quatre segles de distància de la

5. Arx. Cap. Vic, cal. 6, docs. 203, 568, 582, 616, 275 i 879.

redacció de l'original; també hi cabria la hipòtesi que fos una falta del propi levita Guillem, el redactor de l'acta.

EL DOCUMENT DE RODALIA O ACTA DE CONSAGRACIÓ

L'acta de Consagració o Rodalia que transcriurem al final de la *Consueta* és, sense cap mena de dubte, el document més important de tot el passat religiós de Viladrau; n'és una prova el respecte i estima amb què era tingut pels seus rectors. Com que no es conservava cap document anterior de consagració d'església o de delimitació de la parròquia, l'acta del 1802 era tinguda com una acta fundacional i per això el rector Segimon Molins, quan va redactar la seva erudita *Consueta*, la cita en primer lloc i la va transcriure al final d'ella.

No es tracta d'una simple descripció de la cerimònia, sinó d'una explicació ràpida del fet, remarcant en canvi més extensament la dotació de la parròquia i la designació dels seus límits.

Encara que la publiquem íntegrament en llatí al final de la *Consueta*, serà interessant de donar-ne una traducció el més literal possible i que intenti guardar la frescor del document medieval.

«Si les coses fetes pels homes antics han arribat al nostre coneixement i al dels temps futurs per haver estat escrites per savis varons, molt més hem de procurar que les coses fetes els nostres temps siguin conegudes els segles venidors, per tal que en guardin memòria els que ens succeiran; per això posem per escrit la història de la consagració de l'església de Sant Martí de Viladrau i la seva dotació a fi de que els nostres successors no en perdin, per oblit, el seu record. La relació de la consagració i de la dotació comença així pel seu temps i data.

L'any de l'Encarnació de nostre Senyor Jesucrist mil vuitanta dos, en la indicció quarta, en la fèria segona de la segona setmana del mes de desembre, va venir el senyor Berenguer, bisbe d'Ausona, i amb ell un eximi grup dels seus clergues a dedicar l'església de Sant Martí. Després que l'esmentat pontífex hagué consagrat l'església, segons és de ritus, li va assenyalar un cementiri de trenta passes, i va firmar amb la seva mà aquesta donació posant anatema a tots aquells que li volguessin prendre res de les coses assignades.

Va decretar també que el prevere d'aquesta església fes cada

any una setmana de servei a l'església catedral de Vic, segons és costum, i que li pagués cada any, 8 diners pel sínode.

A més va decretar i concedir a aquesta parròquia el terme següent, a fi que estés sempre subjecte a l'església i als seus preveres, terme que havia ja estat determinat, segons diuen, de temps antics. En primer lloc comença el terme a llevant en el llit de Rifret o Riufred (*Rivi friti*) i puja fins a la villa que en diuen Vilarmau (*Villare malum*) i va fins al coll dels Moros (*Mauris*) i va fins a la serra que en diuen de Bordoriol (*Arborem de Aureo-lo*) i continua pel mateix camí fins al coll de Sant Marçal i puja a la serra que en diuen *Autora* (Matagalls). Per la segona part, o de migdia, el terme baixa pel cim del Montseny (*Montis signi*) i continua baixant fins al camp que li diuen de Cent sous (*Centrum solidis*). La tercera part del terme, a la banda de ponent, baixa fins al riu *Bertarium* i torna pel camí fins a la mateixa *priariam* (prada o riera?) i baixa pel torrent que hi ha prop de la villa del Vilar (*Villare*) i baixa pel mateix bosc fins al llit d'Osor (Riera Major) a l'indret de la casa que fou del vell difunt *Mala-vegi*. La quarta part del terme, a tramuntana, va pel camí del bosc de *Bona dona* i continua fins a la fossa de *Cuca* i baixa per la mateixa casa que fou del difunt *Miranno* i baixa fins al *soldeman* i puja per la *ilzedà* (bosc) que hi ha davant la casa que fou del sacerdot Llobetó i va fins a la vinya *Berenna* i baixa al llit del riu *Riffà* i puja per la serra mitja, i va fins a la serra Llobera (*Lupariam*) i va per la mateixa casa que fou de Juvenal, prevere, i puja per la mateixa serra fins al coll de Palomeres (*Palumbariis*) i puja fins a la serra de la Consoula (*Consolida*) i baixa al llit del Rifret abans dit.

Va decretar també, i va sancionar-ho sota pena d'excomunió, que totes les vil·les, cases i pagesos de qualsevol lloc, establerts dintre del terme, paguessin a la basílica de Sant Martí delmes i primícies, i tots els rèdits i oblacions dels alous en els quals està fundada l'església, junt amb els delmes, i que els preveres que viuen prop de dita església cuidin de les coses que es donen a dita basílica.

I l'esmentat bisbe Berenguer, pontífex ausonenc, amb pietat i justícia, va decretar que l'església consagrada tingués totes les coses que li eren degudes, tant les que ara posseïa com les que pogués adquirir, i tot això ho va confirmar amb la seva mà en

el present títol de dotació, i amb la seva rúbrica va excomunicar i separar del consorci dels fidels cristians de Déu a tots aquells que usurpessin quelcom a la dita església, a no ésser que avisats pels sacerdots del lloc ho restituïssin i donessin ràpida satisfacció.

Fou feta aquesta escriptura de dotació el dia dels idus de desembre (dia 13) de l'any 23 del regnat del rei Felip.

✠ Berenguer, per la gràcia de Déu bisbe de l'església ausonenca, ✠ Bernat ardiaca. ✠ Ramon netuieris. ✠ Guilabert canonge. ✠ Berenguer levita. ✠ Guillem levita que va escriure això amb lletres sobreposades en tres llocs.»

La importància històrica del document es desprèn de la seva sola lectura; en l'apèndix es destacarà el seu valor per la toponímia local.

Els límits descrits en l'acta són els mateixos que té ara Viladrau, excepte unes petites variacions a l'indret de Fàbregues i vers el mas Montalt.

PROCEDÈNCIA DEL DOCUMENT

La transcripció llatina de l'acta de Rodalia ha estat feta sobre els dos únics exemplars, coneguts fins ara, que es troben a l'Arxiu Capitular de Vic, calaix n.º 6, doc. 2221. Es tracta de dues còpies, amb la mateixa signatura, una en pergamí i l'altra en paper. Totes dues foren fetes vers el 1603 i tenen per títol «Rodalia de Viladrau».

A l'arxiu de Viladrau, segons diu el rector Molins en la *Consueta*, es conserva una versió sobre pergamí, però cal considerar-la perduda. En aquest arxiu hi han varies referències sobre l'acta, similars a les que hi fa la *Consueta*, però no hi hem sabut trobar cap còpia sencera, per això la present transcripció es basarà sobre les dues còpies de Vic.

En els documents de Vic hi ha l'encapçalament i les signatures de diversos notaris que autoritzen la doble versió del text. El document en pergamí, que té una petita mutilació en el marge esquerre superior, es presenta com a còpia d'una altra còpia.

La primera d'aquestes còpies va fer-se el 4 de setembre de 1442 i la varen autoritzar els notaris de Vic Gabriel Estanyol, Pere Marc Poquí, Antoni de la Campana i Bernat Torrents. Va rubricar-la el veguer de Vic i d'Osona, el donzell Arnau de Palol, i com a testimonis Joan Canal, escuder del veguer, Francesc Clotes, teixidor i Jaume de Vall ciutadà de Vic. La còpia es va fer evidentment a Vic i devia tenir valor judicial com ho indica

la firma del veguer. Sembla que aquesta còpia es va fer sobre un original, segons ho indica el formulari que l'encapçala.

Sobre aquesta primera còpia en va fer una segona el notari Salvi Bigues. En ella es reproduïa íntegrament el text i les rúbriques de la primera còpia i la varen signar, el dia 10 d'abril de 1603, el notari Bigues i els notaris Joan Vinyes i Onofre Calvet.

La còpia en paper porta només la signatura dels notaris, veguer i testimoni del 1442 i no diu quan es va fer, però per la seva lletra i antiguitat sembla que es faria l'any 1603 junt amb la còpia segona o, a més tardar, l'any 1618 quan es va fer servir per a la redacció d'un Capbreu. Per no tenir efectes judicials no es va rubricar al moment de fer la còpia.

Els petits defectes de transcripció, sobretot en els noms propis o de lloc, que es troben en la versió en pergami es repeteixen en la còpia en paper, essent evident la dependència que tenen una de l'altra.

ALGUNES NOTÍCIES COMPLEMENTÀRIES SOBRE L'ESGLÉSIA DE VILADRAU

Encara que l'acta de consagració no diu res sobre l'edificació material de l'església de Viladrau, és evident que l'església consagrada l'any 1080 devia ésser de recent construcció i, per tant, diferent de l'església coneguda des de l'any 989 i després mencionada per molts altres documents a partir de l'any 1042.⁶

Les consagracions d'aquesta època es feien sempre després d'una nova construcció material de l'edifici.

La menció de *basílica*, que surt dos cops en l'acta, podria fer pensar que la nova església era de tres naus o de tipus basilical, però el mot «basilical» en aquesta època havia passat a formar part del formulari de les actes de consagració i no es pot argüir de la sola presència del mot.

L'acta parla només del titular de Sant Martí, però es molt probable que, aleshores, l'església de Viladrau tingués ja els tres titulars clàssics: Sant Martí, Sta. Maria i Sant Joan. Això permetria suposar que la nova església estava provista de capçalera amb tres absis, el major per al patró principal i els dos altres absidials per als co-patrons. La disposició dels absis podia ésser: o bé tots tres en línia mirant a l'orient, i per tant l'església tindria un transepte com la de Sta. Eugènia, o bé l'absis central cloïa la nau i els altres dos es trobaven als costats, al final de la nau, formant una creu com succeïa amb l'església coetània de Sant Martí del Brull i amb tantes d'altres.

6. Arx. Cap. Vic, cal. 6, doc. 970.

Eren aquestes les sol·lucions típiques de l'art romànic català el qual en aquesta època es trobava en la plenitud de la seva modalitat de decoració lombarda.

De l'altar de Santa Maria se'n tenen referències concretes el 23 de febrer del 1262 quan en Joan de Puigdot hi va fundar un benefici dedicat a Santa Maria amb una dotació de mil sous.⁷ El de Sant Joan surt esmentat en el testament del senyor del castell de Taradell, Berenguer de Taradell, que residia sovint a Espinzella, el qual l'any 1285 va fer llegats piadosos als tres altars de Viladrau: el de Sant Martí, el de Sta. Maria i el de Sant Joan.⁸ En aquest altar de Sant Joan hi radicava l'ofici de la mongia —segons es veurà en la *Consueta*— que era de patronat del mas Vilarmau, i s'hi celebrava cada diumenge la missa matinal.

Difícilment trobaríem, avui dia, rastre de l'església consagrada l'any 1082, tot i que l'església actual guarda la seva planta en la nau central i probablement restes dels seus murs a l'entrada del presbiteri, als pilars de la nau i a l'indret de les piques beneiteres o principi del cor. Les transformacions sofertes per aquesta edificació, amb l'afegit de capelles laterals a partir de finals del segle XVI i la unificació de voltes i conversió de l'església en el temple actual de tres naus entre els anys 1761 i 1769, varen fer desaparèixer tota la seva traça romànica. Només es varen salvar, i encara aparellats i oblidats de tothom, els arcs laterals de l'atri o Galilea, els quals durant el segle XII es van afegir davant del mur de ponent o entrada de l'església. Unes obres fetes al baptisteri a principis del segle actual foren causa del seu descobriment i neteja.

LA FELIGRESIA DE VILADRAU

L'escassetat de documentació i el fet de que l'arxiu parroquial de Viladrau no comença fins al 1290 fan del tot impossible saber, ni que sigui aproximadament, el nombre d'habitants o de famílies que tindria Viladrau entre els segles XI i el XIV. L'acta abans traduïda suposa que l'any 1082 el terme es trobava ben repoblat car es fa una al·lusió general a les seves vil·les i pagesos i en la delimitació surten citats els masos Vilarmau i Vilar i quatre cases, les de Malavigi, Miranno, Llobetó, i Juvenal. Aquests noms per ésser noms personals dels propietaris de les cases no han passat a la toponímia, però el fet de trobar-se ubicades en un indret que sempre ha estat

7. Arx. Cúria Fumada, Vic, Testaments II, fol. 26.

8. Arx. Cúria Fumada Vic, Testaments IV, fol. 95.

d'escasa població i molt abrupte fa suposar que tot el terme estava força poblat.

La documentació parroquial de Viladrau ens notifica en canvi que a mig segle *xiv*, a l'època de la Pesta Negra la parròquia de Viladrau comptava amb 87 masos i un mínim de cinc o sis famílies, a la sagrera.⁹

La despoblació dels segles *xiv* i *xv* fou tan intensa a la muntanya que, segons el primer fogatge individual de l'any 1497, Viladrau, aleshores, només tenia 28 famílies.

La recuperació s'inicia el segle *xvi* i continua els segles següents. Segons el fogatge de 1553 el terme té 40 famílies de les quals 37 són de la parròquia de Sant Martí, d'ells 32 són masos i 5 cases de la sagrera. L'any 1687, a l'època en què es va escriure la *Consueta*, Viladrau tenia 60 famílies a la població i 51 vivint als masos.¹⁰

LA «CONSUETA» PARROQUIAL

El cos del present treball i el mòvil que ens va empènyer a fer-lo fou el de publicar la primera part de la *Consueta* de Viladrau de mig segle *xvii*.

La importància extraordinària que tenen les *Consuetes* parroquials per a conèixer la vida i costums religiosos dels nostres antecessors ressalta per la simple lectura del seu text. *Consueta* equival a *consuetut* o llibre on vénen registrades les pràctiques religioses de la parròquia i les seves peculiaritats locals.

Hi han *Consuetes* des dels segles *xi* i *xii*, però les que tenen un autèntic caràcter costumista no apareixen a les parròquies fins al segle *xvi*. Els bisbes, els concilis provincials i els sínodes urgeixen sovint la seva confecció a fi d'estabilitzar i regularitzar les consuetuds locals. La importància i l'evolució de les *Consuetes* l'exposàvem en la ponència —en col·laboració amb en Josep M.ª Pons i Guri— que vàrem llegir al «II Congrés Litúrgic de Montserrat» de l'any 1967 i que va publicar-se sota el títol *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII al XVIII*, Monestir de Montserrat, Actes del Congrés, Secció d'Història, pp. 103-159.

En la llarga llista de *Consuetes* que allà publicàvem hi falta la de Viladrau de la qual aleshores no teníem encara coneixement però que és digna

9. Vegeu l'estudi i referències sobre Viladrau que publicàrem en el treball: *La disminució de poblament a la Plana de Vich a mitjans del segle XIV*, a «AUSA», vol. IV (1961-1963), pp. 361-373.

10. Aquestes i altres estadístiques sobre Viladrau les publicàrem a *Les Guillerries: síntesis histórica y evolución demográfica*, a «AUSA», vol. III (1958-1960), pp. 344-345.

de figurar-hi i en un lloc ben destacat, car és una de les més complertes i detallades del país.

En ella hi vibra la litúrgia, la pietat i fins el folklore de l'època post-tridentina que va perdurar amb poques varietats fins a principis del segle actual.

Els actes litúrgics de les grans festes anyals i de la Setmana Santa, estan barrejats amb vells costums locals, com ara l'oferta de pomes del Diumenge de Rams, però on hi ha més riquesa de detalls i de costumari propi és en el capítol de les processons. Les devocions parroquials es centren en els seus patrons, en la Verge del Roser, en Sant Sebastià, pero, sobretot, en Sant Segimon i després en Sant Marçal i la Verge de Vilalleons, antecessora de la de Puiglagulla.

Les procesons i festes al Santuari de Sant Segimon hi són exposades amb tot detall, així com les de Sant Marçal i les de Vilalleons; les parades per venerar les vàries creus que senyaven el terme i les capelles que es trobaven de pas —Espinzella, el Vilar, l'Arola i la Pietat— tenen un encís peculiar.

AUTOR I ÈPOCA DE LA «CONSUETA»

El text de la *Consueta* de Viladrau encapçala un volum artificial fet amb la més variada documentació sobre drets, rendes i obligacions del rector, que va recopilar-se el segle passat amb el títol de *Ferrago Rectorale*. És un volum de 246 folis, precedit d'un índex i amb unes bones cobertes de pergamí.

La *Consueta* s'inicia al foli 3 amb el títol *Estat y consuetuts de la Iglesia parochial de Sant Martí de Viladrau, Bisbat de Vich*, i ve seguida de dues altres parts, que no publiquem, titulades: *Consuetuts de la Iglesia de Viladrau en la celebració de les Missas cantades, aniversaris y cantars de animas* (folis 11-14) i d'un conjunt inacabat de documentació relacionada amb la *Consueta* titulada: *Rúbrica de las missas, y aniversaris que se han de celebrar quiscum any en la parroquial Iglesia de St. Martí de Viladrau del bisbat de Vich*, folis 17-30.

La present publicació es limita a la primera part, la més interessant i substancial, car la segona és un simple ritual, i la tercera es redueix a llistes de misses i fixació d'aranzels.

Enlloc no hi consta el nom del seu autor, ni la data de confecció, però per la seva lletra i criteris cronològics interns, s'ha de col·locar la *Consueta*

després de la mort del bisbe Gaspar Gil, per tant després del 1638, i abans del 1680 quan s'hi feu una nota marginal.

L'autor no pot ésser altre que el zelós rector de Viladrau, fill del mas Molins, Mn. Segimon Molins, que va regir la parròquia de Viladrau per espai de més de 40 anys.

Les primeres notícies sobre Mn. Molins són de l'any 1637 quan, clergue o diaca encara, figurava com a Vicari de Mn. Bartomeu Bayer, junt amb Mn. Pau Franch. El 28 de juny de 1640 Mn. Bayer li arrendava la cura d'ànimes de Viladrau —aleshores Mn. Molins ja era sacerdot— i quan va morir, al cap de poc, el rector Bayer el va succeir en el rectorat.

Les actuacions del rector Molins les tenim documentades fins a l'any 1689. Devia morir entorn a aquesta data, després de cinquanta anys d'intervenir en la història religiosa de Viladrau ajudat per varis vicaris, el més destacat dels quals —fill de Viladrau— fou Mn. Antoni Martí, i pel mestre de minyons Pere Moles, laic.

La seva llarga experiència en el rectorat de Viladrau i el seu coneixement de la parròquia i dels seus costums els va plasmar en la *Consueta*; ella sola és un monument al zel i a la meticulositat del rector Molins.

Escala d'accés al casal gòtic i capella d'Espinzella.

ESTAT Y CONSUETUTS DE LA IGLESIA PAROCHIAL DE SANT MARTÍ DE VILADRAU, BISBAT DE VICH

Invocació, consecració y dotació de la Iglesia de Viladrau

En lo Bisbat de Vich hi ha instituhida y fundada una Iglesia parochial sots invocació del gloriós Sant Martí, Bisbe y Confessor, la qual fonch dotada y con-segrada per lo Rm. sor. Bisbe Berenguer de bona memoria Bisbe de Vich lo any de la Nativitat del Sr. Mil vuitanta dos, dilluns la segona senmana de desembre; com de dita consecració y dotació consta ab un acte en lo Archiu de Viladrau en una carta de pregami die y any sobredits, y mes baix se insertara.

Es a presentació y nominació del Sr. Bisbe de Vich

Dita Rectoria no es de Patronat ni Ecclesiastic ni secular, sino que en qualse-vol mes vaque, toca la presentació y nominació al Rdm. Sr. Bisbe de Vich: y si es en los reservats al Papa se an de traure Bullas de Roma.

Te annata y detat trenta lliures

Dita Rectoria te Annata com les demás del present Bisbat; so es que tots los fuits y rendas son del hereu del Rector deffunct un any y un die després de son obit, y ha de fer tota la cura y servitut de la Iglesia, y pagar tots los carrechs y mals; y al nou Provehit trenta lliuras de tatxa com consta en lo decimari en la cort del vicariat ecclesiastic de Vich.

Los ofícis son en dita Iglesia

En la Iglesia de Viladrau hi ha Rector, Monjo, Sacristà, Obrers, Pabordes de la Confraria del SSm. Sacrament, llavadors de la Confraria del Roser, y alguns altres baciners, que a son lloch se fara menció de uns y altres.

OBLIGACIONS DEL RECTOR Y CONSUETUTS DE LA IGLESIA

Ensenyar y predicar

Lo rector de Viladrau te obligació per raho de son offici ensenyar al poble la doctrina Christiana tots los diumenges com està disposat en lo Ritual del present Bisbat fol... y en la Quaresma predicar ho fer predicar un sermó cada diumenge y festa y també lo primer dia y una de las festas de Pasqua per la despedida y lo de la Passió lo qual se acostuma Predicar lo dijous Sant a la tarda: so es una hora després post lo sol, o lo divendres Sant a la punta del die.

Salari del predicador

Pera pagar lo Predicador en dit temps noy ha cosa segura, ni renda certa; sino que a la fi de la Quaresma lo Rector, Batlle y Obrers acostuman fer una aplega de diners per lo mateix Predicador, de fil que entre unas cosas y altres vindrà ha valer set, o, vuit lliures; y també se li dona la distribució de la Iglesia, y tota las venturas (*Una nota marginal de lletra posterior diu: «Lo any 1697 lo Batlle, Jurats y Concell han determinat donar al Predicador 4 lliuras del Comú per la Quaresma»*).

Doctrina a la quaresma

Además de dits sermons es costum de que lo qui predica la quaresma tots los diumenges y festas della ensenye la doctrina christiana al fossar,¹¹ o, a la Iglesia hont acut molta gent.

Sermons de entre any

Es costum també haver hi sermó lo die de Corpus lo diumenge infra octavam, lo die se fa la festa del Roser, lo die de Tots Sants a la tarda sermó de defuncts, lo dia del gloriós Sanct Marti, lo primer diumenge de octubre, y la primera dominica de Advent, y destos sermons non paga ningu los parochians sino es algunes vegades lo del Roser, y aqueix de la caixa de la Confraria, sino que lo Rector sels procura; ni tampoch entench sie obligació del Rector sino consuetut

11. El fossar o cementiri que rodejava l'església era el nucli central de la primitiva sagrera: es trobava dintre l'espai de trenta passos entorn al temple, concedits pel bisbe al moment de la seva consagració. Dintre d'aquest espai es varen començar a edificar les primeres cases del nucli de Viladrau que termenejaven totes amb el fossar. En el propi fossar es reunia primitivament el «Consell o Universitat de prohoms del terme i parròquia de Viladrau» per a les seves deliberacions i negocis. Els feligresos s'hi varen continuar reunint fins al segle XVIII per a elegir els obrers parroquials i per a tractar d'afers relatius a la vida parroquial; les reunions per a coses civils des del segle XVI es feren a la plaça situada fora l'àmbit de la sagrera. Prop el pedró del cementiri hi havia una placeta on s'ensenyava la doctrina quan no feia fred i on s'aplegava la gent per les sovintejades processons i benediccions del terme.

lloable, nos deu deixar que per ensenyar lo poble may se fa desmasiat (*Afegit amb lletra posterior*: No està en observansa, ambé si alguns Administradors volan Predicas las pagan de ses Administracions).

Completras matinas y missas de la vigila y die de Nadal

La vigilia de Nadal se acostuman dir Completras a la tarda, y a la mitjanit matines cantades, y a la fi dellas la missa del Gall com esta ordenat en lo missal Romà també cantada, y la missa del Alba se acostuma dir en esser dia clar, antes no isque lo sol, y la major ab la solemnitat possible a les onse horas.

Cap de any

Lo die de Cap de any se acostuma llegir a las dos missas matinal y major la lletra dominical correrà aquell any, a quant se fa la Pasqua, Corpus, etc... com llargament esta en lo Breviari Romà antes del Calendari dels Mesos.

La Candelera

Lo die de la Purificació de Ntra. Sra. Sanctissima ques celebra segon die de febrer a la missa major fa lo Rector la benedictio de las candelas y aquellas distribuix per tot lo poble no es dos, o, tres a cada capellà y obrers y als restants hommens y donas una à cada hu, y despres se fa la Professó y se diu la missa com es de veurer en lo missal Romà.

La Sendra

Lo primer die de Quaresma se fa la benedictio y distribució de la sendra feta d'olivera, llor o altres rams benchits, y despres se diu la missa, y á son lloch y temps es lo sermó y deixa manera se prossegueix tots los dies de diumenge y festas com està dit ço es lo un die à missa matinal, y laltre a missa major, acceptat lo diumenge dels Rams, que eix die noy ha sermó; sino a la tarda doctrina com los demes festas de la Quaresma.

Lo die dels Rams: oferta de pomas

Lo diumenge de Rams te obligació lo Rector de fer la benedictió dels rams y palma, y repartir aquella per tot lo poble donantne tres, o, quatre fullas als capellans y obrers y als demés una fulla à cada hu. Despés fa la professó per los llochs se acostuma fer, aportant la vera creu y quant es arribada en lo padró del fossar hont se acostuman dir los evangelis para dita professó y lo rector o altre sacerdot qui aporta la vera creu arrimat a dit pedro la dona adorar ha tots y cada hu possa en un paner una poma y un brot de llor, o, olivera, y de dits brots acostuma lo rector fer la sendra per lo primer dia de Quaresma. Acabada la dita adoració se prossegueix la professó fins a la porta de la Iglesia, y entrant hu, o, mes sacerdots tancan las portas y fan las ceremonias mana lo missal Romà, y despés se diu lo offici cantat y á son lloch y temps la passio à tres veus, y despés de

l'offertori se amonesta lo die se donarà lo salpas per las casas dels pagesos y quin dia per la sacra, y en quin die y hora serà lo sermo de la Passió.

Publicació de aniversaris, missas è indulgencias

Y tots los diumenges à missa matinal y major se acostuma publicar los novells, Cap de anys, aniversaris, missas fundadas y cantars de animas celebradors aquella senmana; y tambe las indulgencias se guaïan tant per la bulla, confraria del Roser com per altres privilegis, y antes, o, després de tot asso se fa una absolta resada en lo peu del altar general per totas las animas del Purgatori.

Salpàs

Lo dimars y dimecras de la Semmana Santa se acostuma donar lo salpas per las casas dels pagesos, se fa la benedictio de sal y aigua en cada casa, y en la sacra se fa tota junta en la Iglesia hont amb un senyal de campana aportan tots los della un plat de sal de cada casa, y després se distribuïx per totas las casas posantne tant solament en los portals forans dellas com està disposat en las Constitucions Synodals del present Bisbat. = Alguns anys se acostuma donarla tota en un dia fent tres mans y los huns dinan a la Vila, los altres a Masvidal, y los altres lo un any al Bosch y laltre al Gat, no que estas casas ninguna dellas tingan tal obligació, sino que ho fan de bona amistat.

Ceremonia del Dijous Sant

Lo Dijous Sant a les deu horas de la matinada se comença lo ofici solemne a la hora de la Comunió se dona a combregar a tots los sacerdots, y a moltes altres personas, y se reserva una hostia consagrada la qual ab molta reverencia se colloca dins un calser y cubert ab un tafeta, o, vel negre se aporta al monument ab una professó se fa per dins la Iglesia en havent acabada la missa y després de posat Ns. Sr. al monument se despullan los altars dient ab un semi to lo psalm 21 *Deus, Deus meus, respice in me*, com ho disposa lo missal Romà.

Olis sagrats

Lo Dijous Sant a la tarda te obligació lo Rector enviar a cercar a Vich los Sants Olis y los vells cremarlos.

Ceremonia del Divendres Sant

Lo Divendres Sant a les deu de la matinada se comensa la cerimonia ordenada per la Iglesia Romana, y à son temps se canta la passia en lo pulpít a una veu sola, fas la adoració de la Vera Creu traïda N. Sr. del Monument fent professó també per la Iglesia al contrari de la del dia antes.

Fasos

Eixa tarda se diuen fasos cantats en lo cor ensenent davant lo altar major un triangol ab quinze candelas, las quals se apagan una al fi de cada psalm com ho disposa lo Breviari Romà.

La benedictio de las fons

Lo dissapte Sant te obligació lo Rector ha fer la benedictio de las fons dient primer las profecies resades en lo altar, y cantades en lo cor, beneixense los ensens y lo siri pasqual de la manera ordena lo missal Romà y després se diu lo offici cantat, y antes de totas estas cosas se vesten los altars ab los millors hornaments, eixa mateixa tarda se acostuman dir completes cantades devant lo altar de N. Sra. del Roser.¹²

Pasqua

Lo die de Pasqua de Resurreccio se acostuma dir lo offici cantat ab la deguda solemnitat y a les dos horas vespres cantades devant lo altar major.

Professons

Des de Sta. Creu de Maitg a la de Setembre te obligació lo Rector tots los diumenges despres de la missa matinal fer professó cantant la lltania fins al pedro, y alli dir los quatre evangelis y despres de dits y acabades les benedictions del terme se fa en lo mateix padro una absolta general cantada y cantant lo *Te Deum laudamus* sen torna la professio en la Iglesia, com més llargament se trobarà ordenat en lo Ritual del present Bisbat de Vich = y en tot lo dit temps te obligació à dir la passia de Sant Joan antes de dir la primera missa.

Professó del Roser

Tots los primers diumenges del mes se acostuma fer professó del Roser, aportant N. Sra. en las mans lo sacerdot qui la fa, y lo dia de la festa del Roser, y lo primer diumenge de octubre la portan ab lo tavernagle, y arriban fins a la capella de N. Sra. de la Pietat.¹³

12. La devoció a la Mare de Déu del Roser s'introdueix a Catalunya a finals del segle XVI i la trobem arrelada, fins als llogarrets més petits, entre els anys 1570 i 1610. La capella del Roser de l'església de Viladrau va fer-se l'any 1593. La contracta per a la seva construcció fou signada el 6 de juny d'aquell any entre el Segimon Ferrer i Amador Illa, àlies Masmiquel, obrers parroquials de Viladrau, i Guillem Domènec i Ferran Domènec, pare i fill. Aquests es comprometeren a fer per 80 lluires barceloneses la capella del Roser «en la part dreta entrant a l'Iglesia y desota lo campanar es en dita iglesia, ab lo matex modello, compàs y trassa està ja feta la altre capella de St. Sebastià en la altra part de la dita esglesia y ab la matexa alsada y amplaria». Havien de fer les arcades de pedra picada i les claus de volta també, conforme estava feta la capella de Sant Sebastià, i l'havien d'emblanquinar i abans rebatre-la de calç (Arx. Cúria Fumada Vic, Concòrdies Calvet, plec solt).

13. Desconeixem la data d'erecció d'aquesta escaient capella porticada, situada segons els antics documents, al camí de Font de Miquel o de la Vila. Consta que existia el 1603 i sens dubte aleshores ja feia anys que estava feta. Vers el 1760 tenia entorn seu algunes cases dites el «barri de la Pietat».

Professó del Corpus

Lo die de Corpus se fa la professo despres de les vespres aportant descubert, y sota talem lo SSm. Sacrament, y arriban tambe en dita Capella de la Pietat, y lo cap de la octava se fa tambe professo despres del offici ab la mateixa forma si be no fa sino rodar tota la plassa, y sen torna a la Iglesia, y tota la octava se te patent lo SSm. Sacrament a la hora se diu lo offici cantat.

Professó de Vilalleons

Lo dilluns de Pasqua acostuma la professo anar a visitar N. Sra. de Vilal·lhons¹⁴ despres de dita la missa matinal, y en la parochial no sen diu altre aqueix die = Dita professó se acostumave fer lo die de N. Sra. del mes de Mars y per esser ordinariament en Quaresma y aqueix die haverhi molta frequensia de sacraments, de comu consentiment ses prorogada fins dit die, si ja donchs no se esdevenia esser la Adnnunciacio passada Pasque, que en tal cas dita Professo se deu fer lo mateix die de N. Sra. (Una nota marginal adverteix que un segle més tard ja no es celebrava aquesta processó.)

Professó de St. Marsal

Lo die del gloriós St. March ques a 25 de Abril te obligació dit Rector de acompanyar ho fer acompanyar la professó qui acostuma anar ha visitar lo glorios St. Marsal y en ditas dos professors donan a dinar los obrers a tots los capellans hi van, com en son lloch mes llargament se dira.¹⁵

Festa de St. Sagimon y professó

Lo últim die de Abril ques celebra la festa del glorios Rey y martir St. Sagimon (la qual se comensà ha colre lo any 1634 à peticio del Rector Bayés, Gaspar Vila, Antoni Bosch obrers de St. Sagimon y de Salvador Gat, Batlle) la nit antes

14. La devoció a la Mare de Déu de Vilalleons és la antecessora de la Mare de Déu de Puiglagulla. La devoció a la patrona de Vilalleons comença a fer-se popular en la comarca dintre del segle xv, època en que es devia crear la llegenda del seu trobament miraculós per dos lleons. Les processons es feien a la parroquial de Vilalleons car encara no s'havia construït el santuari del Montagut. A Montagut hi havia només un padronet al lloc on la llegenda va localitzar el «trobament» de la imatge. Entre els anys 1661 i 1673 s'hi va fer la primera capelleta, substituïda pel santuari actual l'any 1774. Vegeu FORTIÀ SOLA, *Nostra Senyora de Puiglagulla*, 2.ª edic. Vic 1916.

15. Els antics viladrauencs tenien molta devoció a Sant Marçal com ho indiquen els llegats piadosos que no falten en cap testament dels segles XIII i XIV.

L'església de Sant Marçal és documentada des de l'any 1053 i en aquest temps es varen reunir en ella uns quants monjos entorn al prior Guifred. El 1066 el bisbe de Vic va anar a Sant Marçal a consagrar una nova església i va designar també al prior Guifred com a abat del nou monestir benedictí.

L'empenta inicial de Sant Marçal va decaure a principis del segle següent. Aleshores ja era només un simple priorat de Banyoles, regit per un prior, i l'havien expoliat de bona part dels seus béns primitius, per això el bisbe de Vic va tornar a consagrar-la l'any 1104 i va manar la restitució del seu antic patrimoni. A partir d'aleshores Sant Marçal quedà com a priorat de Banyoles amb un prior i tres o quatre monjos. A mig segle xv ja no

se diuen solemnes completas en la parochial, y lo matí a la hora de la missa matinal solemne officii y despres dell va la professó a visitar la capella del glorios St. Sagimon, y allí se diu altre officii cantat ab tota solemnitat, y eix die ni tampoc lo de St. March, quant la professo va à St. Marsal nos diu altre missa en la parochial = y lo Sr. Bisbe de Vich don Pedro de Magarola de bona memoria ab la llicència donà de que baix precepte de pecat moral se colgués dita festa concedi y atorga a tots los qui acompanyassen dita Professó, acistissin a dit officii, o, sermó, o, visitassen dita capella y en ella diguessen tres pater nosters y tres Avemaries, per cada una de ditas cosas quaranta dies de perdo y verdadera Indulgencia consta desta concessió en los registres de la cort del vicariat Ecclesiastic de Vich lo primer die del mes de Abril any 1634 y lo Sr. Bisbe don Gaspar Gil també de bona memoria Bisbe de Vich visitant dita capella a 17 del mes de Maitg any 1638 concedi las mateixas Indulgencias *vive vocis oraculo*.¹⁶

Professons de las lladanies

Lo primer die de las lladanies, despres de haver dita en la parochial una missa cantada va la Professo en la mateixa Iglesia, o, capella del gloriós St. Sagimon, y allí ne diu altre, lo segon die de las lladanies roda per la sacrera com en las demás professons y tornada a la Iglesia se diu la missa cantada, y lo tercer dia va dita professo à la Capella de N. Sra. de la Pietat y alli se diu lo officii cantat.

Professó lo die de St. Bernabé

Lo die de St. Bernabé à 11 del mes de Juny torna la Professó à visitar lo gloriós St. Sagimon, y despres de entrada en la Iglesia y feta oració torna aixir fora y diuen los quatre evangelis en la plasseta es entre las cambras novas y esglesia nova, y dits se fa una absolta general, y cantant lo *Te Deum laudamus* se torna la professo dins dita Iglesia y se diu la missa cantada.

Lo die del glorios St. Just ques à 28 de Maitg se va ab professó, antes se digue la missa major a fer la benedictio del terme en lo Puig de Mirambell y en esser tornada se diu lo officii cantat.

vivia cap monjo a Sant Marçal, només un sacerdot que cuidava del seu culte. Les seves terres foren arrendades al mas Vila el qual anà augmentant els seus drets per compres successives fins a esdevenir-ne els propietaris.

L'església de Sant Marçal, a més de monestir, era el centre d'una petita parròquia que s'estenia per la vall del seu nom fins més avall de les Illes. Arribà a tenir 14 masos dels quals encara n'hi havien almenys nou d'habitats l'any 1330. Vegeu la seva història més detallada en el treball que publicarem a «AUSA», IV (1961-1963), pp. 9-25, titolat *Sant Marçal del Montseny. Antiguo monasterio y parroquia del obispado de Vich*.

16. Tota la *Consueta* és un viu testimoni de la devoció a Sant Segimon, la més arrelada de tota la parròquia de Viladrau. Els primers indicis d'aquesta devoció són de l'any 1231, però cal esperar l'any 1290 per trobar els primers documents fidedignes, s'enforteix en la segona meitat del segle XIV i esdevé molt popular, el segle XV. En espera de publicar la monografia, que fa temps que havíem preparat, trobareu les dades essencials del seu passat històric a la revista «Vich», Programa de la Festa Major, 5 juliol 1965, en el treball de 4 pp. titolat *Sant Segimon del Montseny*.

A Sant Miquel d'Espinella. Absoltas. Na. Sra. del Vilar

Quant la professo va à Vilallaons passa a la capella de St. Miquel de Espinella¹⁷ y en ella al entrant diuen la antiphona, verset y collecta del temps corrent y despres fan commemoracio del glorios St. Miquel, quan son en una creu antes de arribar a la casa del Vilar del Bosch,¹⁸ se fa una absolta general cantada per la animas de purgatori, y altre en la creu del Coll del Vilar, en esser a la casa del Pujol lo Rector, o, lo sacerdot qui fa la professo se posa la Capa pluvial y comensan à cantar hymnes de N. Sra. Entrant en la Iglesia se diu la antiphona de N. Sra. del temps corrent y se comensa la missa cantada la qual ordinariament se diu de *Annuntiatione* = Al tornarsen la professo passa per la capella de N. Sra. del Vilar y al entrant se diu la antiphona, verset y collecta del temps corrent y despres uns goits de N. Sra. del Vilar.¹⁹

Exercisis fa la professo quant va a St. Marsal

Quant la professo lo die de St. March va à St. Marsal, com esta dit, quant son en la Capella de N. Sra. de la Pietat diuen la antiphona, verset y collecta de N. Sra. del temps corrent, a la creu de Bordoriol aguarde la gent y fan una absolta general cantada per las animas de Purgatori, y altre en la creu prop de St. Marsal y aqui lo Rector o lo sacerdot qui fa la professo pren la Capa pluvial, y van cantant hymnes fins a la capella del glorios St. Marsal y al entrant se canta la antiphona, verset y collecta de N. Sra. del temps corrent y una commemoració del glorios St. y finida se dona principi a la missa cantada, que encara que eix die hi acudan altres Professons sols diu la missa cantada la de Viladrau, y las

17. Aquesta capella romànica de finals del segle XII subsisteix encara, bé que sense culte, dintre el clos fortificat del Casal d'Espinella. Les seves notícies històriques comencen el 1181. Tingué un parell de beneficis creat en ella; el primer sacerdot beneficiat del que es té notícia és Mn. Bernat de Mas entre els anys 1292 i 1302. El seu culte anava a càrrec dels senyors del castell de Taradell; dintre el segle XIII la tenien enfeudada els castlans cognominats Santa Eugènia-Torroella, i a partir del 1299 la recuperaren els Vilademany, successors dels antics senyors de Taradell, que residien a Espinella en els freqüents sojorns a la comarca de Vic. La devoció que hi tenien els viladrauencs queda patent pels nombrosos llegats testamentaris dels segles XIII i XIV i per altres deixes i exvots més tardans. Trobareu un resum de la història d'aquesta capella darrera els «Goigs» de Sant Miquel, n.º 53, de la Col·lecció de «Santa Eulàlia», impresos a Barcelona l'any 1969.

18. Avui ja no queden rastres enlloc de les nombroses creus que abans fitaven els camins més transitats de la parròquia. La *Consuetud* parla de varies d'elles situades al camí de Sant Segimon, de Bordoriol i Sant Marçal, de la collada del Vilar, etc. La creu aquí esmentada es trobava en un tros de terreny pelat i amb grans còdols en la seva banda de ponent —on és tradició que s'amagaven els lladres de «Camí ral»— conegut encara per *Pla de la Creu*: de la creu, però, no n'hi ha ni rastre. Passava pel mig del pla el «Camí ral» de Vic a Viladrau. En aquest lloc hi havia la divisòria de parròquies entre Taradell, Viladrau i Vilalleons, la partió dels municipis de Taradell i Viladrau, i més modernament, l'any 1834, es va col·locar, no gaire lluny de dit lloc, una de les fites que assenyalen la poc encertada divisió de les províncies de Barcelona i de Girona.

19. La capella del Vilar-del-bosc, de la parròquia de Vilalleons i terme municipal de Viladrau, es conserva encara, sense culte, a la banda de ponent de la masia del Vilar. Fou aixecada l'any 1613 i estava dedicada a la Mare de Déu del Roser.

demes, baixas, ni en lo dir las hi ha ningun orde, ni consert, sino que la diu qui abans hi es. Sols en lo de la oferta hi acostuma haver alguna controvèrsia entre lo Sr. Rector de Monseny y lo de Viladrau, per pretendre tots que la capella es en sa parochia y axi ordinariament se la parteixen, com mes llargament se dirà en son lloch.²⁰

Exercicis fa la professó totes les vegades va à St. Sagimon

Sempre que la Professó va a St. Sagimon que es dos (a sota taxat diu *tres*) vegades quiscun any quant es a la creu roja fa una absolya general per la animas de Purgatori, y altre en la creu ques mes enllà de la font de Caborrech antes de arribar als Plans den Bosch. En la capella de N. Sra. de la Arola diuen al pujar amunt la antiphona, vercet y collecta del temps corrent y al baxar uns goits de N. Sra. de la Arola.²¹ Al cap de la costa lo dilluns de las lledanies pren lo Rector, o, lo sacerdot qui fa la professó la Capa pluvial (que los demás dies no s'aporta capa) comensen a cantar alguns hymnes, o, de N. Sr., o, del Sant y al entrant de la Iglesia se canta la antiphona verset y collecta de N. Sra. del temps corrent, y despres una commemoració del glorios St. Sagimon, y despres se diu la missa cantada, acceptat lo dilluns de las lledanies, que com hi ha moltes professons va per torn lo dirla, com en son lloch mes llargament se dirà.

20. Durant el segle XVI els ornaments i la clau de Sant Marçal els guardaven els amos del mas la Vila de Viladrau, arrendadors del priorat i propietaris de les terres que l'envoltaven; així consta per una visita pastoral de l'any 1589. Encara que aleshores la seva antiga parròquia estava quasi plenament despoblada, només amb tres masos, es mantenia la seva antiga categoria de parròquia independent amb demarcació, cementiri i fonts baptismals pròpies. Com que els monjos i prior feia més de dos segles que havien deixat el monestir i les seves rendes no abastaven per a la manutenció d'un sacerdot resident per a la cura d'ànimes, el 8 de juny del 1635, el prior Francesc Ballaró va fer un conveni amb el rector Gaspar Gili de Viladrau i Gabriel Contestar de Sant Julià del Montseny. Tots dos rectors devien cuidar a la vegada del culte de l'església de Sant Marçal, però amb la peculiaritat que devien administrar els sagraments i percebre els aranzels el rector al que acudirien primer i lliurement els feligresos de Sant Marçal (Arx. Corona Aragó, Monacals, llig. 806, plec 2 o «Spèculo», foli 27).

Això explica aquestes diferències entre els dos rectors. El fet de tenir més veïnatge i fàcil accés vers la parròquia de Montseny féu que Sant Marçal s'unís per una espècie de prescripció, que no sabem si mai s'hagi legalitzat, a la parròquia de Montseny i passés així al bisbat de Barcelona.

21. La casa i propietat de l'Arola surt documentada des de l'any 1582. Va construir-se com a residència dels ermitants o deo-donats de Sant Segimon que vivien a l'Arola entre el 1 de novembre i el 1 d'abril, quan es tancava a causa del fred l'alterós santuari de Sant Segimon. La capella es devia construir junt amb la casa, car es parla expressament d'ella el 1598. La festa major de la Verge de l'Arola era el dia 8 de desembre, festa de la Puríssima, com diu més avall la *Consueta*. Era molta la devoció dels viladrauencs a l'Arola, visita obligada a l'anar a Sant Segimon. La capella actual es començà a construir, després d'haver-se incendiat l'anterior, l'any 1630, i va completar-se, junt amb la casa de la que forma part, els anys 1641 i 1659. És típic el seu atri reposador, molt acollidor, abans d'emprendre la costa de Sant Segimon.

Professons de entre any

Tots los diumenges de l'any se acostuma fer professó per la sacrera²² després de esser dita la missa matinal cantant la lletania, y al arribar a la porta de la Iglesia para la professo y cantant una absolta general per las animas del Purgatori y cantant la antiphona de N. Sra. de temps corrent sen van davant lo altar major y dit lo verset y collecta girat lo sacerdot debes lo poble lo beneheix ab la vera Chreu, y dona fi a la Professo, y dita professo diuen se fa per algun vot = (Nota marginal de lletra posterior: «No esta en observansa, ni se te memoria que es fes) = Desta regle general se acceptan los diumenges quey ha altre professó tant del Roser com per qualsevol altre cosa: perque en un mateix die seguint la lloable consuetut de la cathedral, no se acostuma fer mes que una Professo.

De la manera se fa la professó del Roser

La professo del Roser se acostuma fer axint de lo offici major rodant la sacrera fins a la plassa cantant hymnes de N. Sra. y devant de son altar se diuen los set goits del Roser com mes llargament se dirà en son lloch.

De la manera se fa la professó de Corpus

Quan se fa la professo de Corpus se canta en dins de la Iglesia *homo quidem fecit caenam magnam* etc. y en ser fora se comensa lo hymne *Sacris solemnis*, etc. y al tornar a la Iglesia se canta lo *Te Deum laudamus* y en esta professo aporta lo thalem lo batlle y obrers y altre pagés dels mes principals; y aqueix horde se guarda sempre se aporta thalem, ques lo die de Corpus, Cap de octava, lo dijous y divendres Sts. (y se ha de notar y advertir que en totas las professons ques fan de difuns lo Rector te obligació de fer aportat la creu tant solament) y en las demes los obrers y en unas y altres los ganfarons, y la llanterna sempre lo sacrista com mes llargament se trobara notat en son lloch y sempre que la professo no se ix de la parochia lo Rector te obligacio ha fer lo gasto à tots los capellans qui la acompanyan.

Professó de St. Pere Martyr

Lo die del gloriós St. Pere martyr se acostuma fer benedictio de Olivera, aportantne cada hu quin vol benehir, despres de la benedictio se fa professó en honor de dit glorios St. cantant hymnes en alabansa sua, y se adverteix al poble de la manera que dits Rams benehits se an de posar en los sembrats com llargament es de veure en lo Ritual del present Bisbat, fol. 253 y finida la professo se diu missa cantada del St.

22. La *sacrera*, dita en alguns documents *Puig de Sant Martí*, era el record de l'antic territori privilegiat unit a l'església, com especificàvem en la nota 11. El curs de les processons curtes era «voltar la sacrera» o Puig de Sant Martí, el de les llargues «voltava la Plaça», lloc on es va formar el segon nucli de població que ha donat la fisonomia actual a la part antiga de la població de Viladrau.

Missas dels Set goitxs

En lo mes de Maitg se acostuman celebrar las missas dels Set Goitgs de N. Sra. de devocio y no de obligacio convocan set preveres y cada hu diu una de las missas dels set goits del Roser, y la ultima de Assumptione Be. Me. se diu cantada ab molta solamenitat, ab asistencia de diaca y subdiaca, y antes de comensarla, vestit lo sacerdot ab los hornaments sacerdotals y capa pluvial, acompañat de dits diaca y subdiaca y demes preveres precehint ganfarrons y creu fan una professo cantant la llitania rodant la sacrera y arribats al pedro diuen los quatre evangelis de la manera se acostuman a dir tots los diumenges desde Sta. Creu de Maitg a la de Setembre com esta dit y despres se diu lo offici cantat en lo altar de Na. Sra, y a la fi dell los set goits = y done a cadascu de dits preveres quatre reals procehits de una aplega que per dit efecte fan los obrers alguns dies antes a la porta de la Iglesia y sino si aplega prou (lo que no he io vist en non temps antes sempre ha sobrat) se ha de traurer de la caixa del Roser = y si ditas set missas nos poden dir totas en un die per defecte de capellans, o, per altra qualsevol causa, se an de dir lo endema fahent las mateixas ceremonias que lo die antes. Pero asso no es obligacio, ni del Rector ni dels parochians, sino devocio com tinch dit per inpetrar lo auxili de Deu N. Sr. porque per los merits e intercessio de sa mare SSma. conserve y augmente los fruits de la terra.

Benedictio de las fons

La vigilia de Sincogesma te obligacio lo Rector de benehir laigua del St. Batisme, de la manera disposa y ordena lo missal Romà en dit die, netejar las polseras de plata y tenir ben cevades y provehides aquellas dels Sts. Olis y dit exercissi ha de fer entre any tantes quantes vegades li aparexerà convenir sens aguardar lo temps disposa lo missal Romà.

Pasqua del Sperit St.

Dit die a la tarda se diuen completas cantadas devant lo altar de N. Sra. del Roser, y lo endema die de Pasqua del Sperit St. solemne offici ab deguda solemnitat: y lo mateix die a les dos hores vespres cantadas davant lo altar major.

Sant Joan Batista

La vigilia del glorios St. Joan Batista se acostuman dir completas cantadas mitja hora de nits en la capella del glorios St. Sagimon, y lo endema a punta del alba una missa resada, y altres despres a les onse hores, si be lo dir hi dos missas aqueix die es costum y no obligacio; pero per esser dita capella dit die tant frequentada apar nos pot fer altre cosa porque los devots no resten sens oir missa; com mes llargament se dira en son lloch.

St. Isidro

Lo die del glorios St. Isidro que *ex devotione et consuetudine* es festa colent, se diu lo offici cantat ab diaca y subdiaca, y a la fi dell se fa professo per la sacrera aportant una figura del glorios St. y cantant hymnes en alabansa sua, y

tornada a la Iglesia se cantan uns goits, o, cobles en alabansa sua; la nit antes se diuen completas, y los mateixos goits devant son altar, la lluminaria y distribucio de aqueix die paguen los llavadors de St. Isidro de la caixa, so es las completas, y offici com mes llargament se dira en son lloch.²³

Assumpció de N. Sra.

Lo die de N. Sra. de Agost se diu solemne offici ab diaca y subdiaca, y a les dos horas solemnes completas devant lo altar major, y la nit antes completas cantades.

Lo primer die del mes de setembre

Lo die del gloriós St. Egidi y St. Llop ques celebra lo primer die de setembre es costum á la hora de la missa matinal dir un offici cantat del St. y antes benehir la llavor, que aqueix any se ha de sembrar com es de veure en lo Ritual del present Bisbat, fol. 258 y també la benedictio de fenoll per lo bestiar com consta en dit Ritual fol. 284.

La nativitat de Nra. Sra.

Lo die de la Nativitat de Maria SSma. ques celebra à vuit de dit mes de setembre, se fa aquí una gala ab molta festa hont en trauen an los llavadors del SSm. SaScrament, y dos donas com en son lloch més llargament se dirà. Aqueix die hi ha solemne offici en lo altar de N. Sra. del Roser ab diaca y subdiaca, y la nit antes en dit Altar solemnes completas.

Sta. Creu de setembre

Lo die de Sta. Creu de Satembre en qualsevol die se esdevingue se diuen los quatre evangelis antes de la missa ques diu a la hora de la matinal y antes tambe se diu la passia com los demes dies, *et non amplius*.

St. Francesch

Lo die del glorios P. St. Francesch per haver-hi aquí capella y altar sots invocacio sua es festa de devoció celebres lo offici ab solemnitat, y la nit antes completas cantadas devant son altar.²⁴

23. Les primeres notícies que coneixem de l'altar de Sant Isidre són dels anys 1675 i 1687, encara que la seva erecció pot ésser d'una trentena d'anys abans. Sembla que representa a Sant Isidre la clau de volta del primer tram d'ogives de la nau dreta de l'església —la que està tocant a la moderna capella del Santíssim—, l'altra clau de volta d'aquesta banda —la que toca al campanar— representa Sant Sebastià. Enfront d'aquesta, a la nau oposada, hi ha representada la Verge del Roser, i a continuació —en el tram veí de l'altar del Sant Crist i baptisteri— hi ha representat Sant Francesc. Per les claus de volta se sap, doncs, la disposició de les capelles tradicionals de l'església de Viladrau.

24. L'altar de Sant Francesc, alludit en la nota anterior, es feia l'any 1638. El 10 de gener d'aquest any el rector Bartomeu Bayer, amb el batlle Salvador Gat, els obrers i altres prohoms de Viladrau, va concedir a Mn. Pau Maymir, monjo de Viladrau, una habitació o cambra nova que es feia sobre la capella de Sant Francesc *que de novo est*

Die de tots Sants

Lo die de la festa de tots los Sants se diu solemne offici y a les dos hores solemnes vespres de tots Sants, y després encontinent vespres de defuncts mudant lo altar major: dic possanthi un palit negre y tovallola negre a la creu, finidas las vespres se comensan las absoltas (si ja donchs noy ha sermo de deffuncts ques comensa encontinent de acabades vespras de morts).

Ditas absoltas se comensan la primera lo presbyteri, la segona baixats los grahons etc. y així de las demes van passant per tota Iglesia y despres arriban al capdemunt de fossar fent sas estacions com llargament esta disposat en lo Ritual del present Bisbat fol. 235 y despres de acabadas totas las absoltas son en lo ordinari qui te devocio, ne fa dir per los vasos o, tumols de sos passats y aqueix die nos en diuen sino de cantadas y aporta lo Rector la capa pluvial negre.

Lo die dels Mors

Lo die dels Mors acostuma qualsevol sacerdot en lo present Bisbat dir dos missas, aquí sen diu una a la hora de la Matinal de cantada ab tres nocturns y laudes antes, y se acostuma pagar del diners del bassi de las animas de St. Sagimon = A les dues horas se torna cantar tot lo offici de morts, y despres offici cantat y los obrers de diners del bassi de las animas donan offerta de diners, y candelas als capellans, acabat lo offici se entona en lo cor *Libera me domine* y cantant se arriba devant lo altar major hont se diuen las presas com en los dies dels enterros, novenals y cap de anys, si be en general per totas las animas y acabadas se comensan las absoltas en lo Presbyteri, is va prosseguint per tota la Iglesia, y fossar ab la mateixa forma que lo die antes, y tambe qui vol fa fer absoltas per los vasos: y totas acabadas se beneheix a la porta de la Iglesia lo pa que los pagesos cada hu segons sa devocio han aportat per a donar per suffragi per las animas de qui tenen obligació de pregar = y se ha de advertir que lo Rector te dos almoynas de cada sach, las quals li donan en haverlas benehidas, tant de aqueixas com de altres que se donan entre any.

Lo die de Sant Martí

La Vigilia del glorios Bisbe y confessor St. Martí, patro desta Iglesia, se diuen solemnas completas y a la fi dellas uns goits del glorios St. Lo endema solemne offici ab diaca y subdiaca y sempre hi acostuma haver-hi sermo, y acabat lo offici se cantan tambe devant lo altar major, o, en lo cor los goits del glorios St., y lo missa cantant ab capa pluvial y los diaca y subdiaca agenollats a la peaña del altar diu lo verset y oració.

fabricata in dicta ecclesia (Arx. Par. Viladrau. Man. rector Bayer, 1633 a 1639, foli 108 v.). La seva construcció durava encara uns mesos més tard, car el 16 de maig del 1638, el bisbe Gaspar Gil, que es trobava de visita pastoral a Viladrau, va concedir 40 dies d'indulgència «a tots aquells qui aportaran pedres o altre manobre per la fabrica de la Capella de S. Francesc que ara de nou se està fent en dita Iglesia» (Arx. Par. Viladrau, Llibre de Visites, foli 244). El deute devia durar molt temps car el 1645 encara s'aplicaven 100 lliures per a l'obra de la capella de Sant Francesc.

Lo die de la Concepció de N. Sra.

Lo die de la Concepcio de Maria SSma. ques celebra a vuit del mes de desembre es la festa principal de N. Sra. de la Arola, aqueix die a la hora de la missa matinal se diu un offici cantat a la parochial y la missa major se diu en la capella de N. Sra. de la Arola, y los obrers y hermita de St. Sagimon donan à dinar als Capellans y pagan dit offici com en son lloc mes llargament se dira y en la parochial noy ha altre missa eix dia.

Die de Sant Sebastia

Lo die del glorios St. Sebastia ques celebra a 20 de Janer²⁵ se acostumen dir missa matinal y major com si fos dia de festa de precepte que molts lo colan per la devocio. Gaspar Vila, pages y hereu del mas Vila te obligacio aqueix die fer celebrar dos aniversaris per las animas dels Ms. Antoni Vila y Carlos Vila y a la fi de la missa dona una almoyna de pa cuit a la porta de la Iglesia als pobres, esta obligacio consta ab actes y altres notes.

Missa de S. Sebastia

Tots los divendres del any no impeditos se diu una Missa votiva cantada de Sant Sebastia en lo altar de St. Joan la qual se paga de la caixa de las animas y sen reb la mateixa distribució, que de las missas de animas, que si be es veritat que per la Iglesia va un baci de St. Sebastia, lo poch que en ell se troba se posa en dita caixa y axi se paga della dita missa.

Lo die de la dedicacio de la Iglesia

Lo die de la gloriosa Sta. Lluçia ques celebra a tretse del mes de desembre, es la festa de la dedicacio desta Iglesia, es de precepte y se acostuma celebrar com una de les quatre festas anyals: no que eix dia se digan vespres ni tampoc en lo offici hi ha diaca, ni subdiaca.²⁶

25. La devoció a Sant Sebastià era viva a Viladrau l'any 1570 quan en els llibres de Celebracions es parla de la missa setmanal al Sant. Era una festa i missa «votades», és a dir que s'originaren en un vòt fet per Viladrau a Sant Sebastià amb motiu d'alguna peste. Aquesta devoció era molt comú a tot arreu; a Taradell la seva festa i missa setmanal, també votades, han perdurat fins avui dia, essent ara, per aquest motiu, el segon patró de la parròquia. Al principi es va posar una imatge del Sant a l'antic altar de Sant Joan, un co-patró de la parròquia, que va acabar cedint el seu altar al sant abogat contra la pesta; de la mateixa manera com la devoció a la Verge del Roser va reemplaçar a la tradicional de Santa Maria. La capella de Sant Sebastià, com s'ha dit en parlar de l'altar del Roser, es va fer abans que aquest, amb volta i nerviacions gòtiques. El mas Vila era el que cuidava de l'altar de Sant Sebastià i segurament que havien estat els seus principals benefactors a l'hora de construir-se la capella, car tenien en ella la seva primitiva sepultura.

26. La festa de la dedicació va celebrar-se com a festa de precepte fins al segle XVIII, això indica que fins aleshores es mantenia bàsicament sencera la primitiva església consagrada l'any 1082.

Offici y obligacions del Monge

Lo benefici, o, offici de la Mongia es benefici collatiu diu se es patrona la Casa de Vilarnau desta parochia. Per los Nuncios de Espanya ses donada algunes vegades y ab ella se son ordenats molts, per tenir congrua sustentacio pera viure un sacerdot com en son lloc es dira esta obligat lo dit monjo a les coses següents.²⁷

Primo ha celebrar, o, fer celebrar tots los diumenges de lany la missa matinal en lo altar de St. Joan, hont sempre se acostuma dir dita missa, y della no reb charitat alguna per ésser obligats de son offici, o, benefici.

En una consuetat antiga de lletra molt vella, encar que molt breu se troba escrit y continuat parlant de las obligacions del monjo entre altres les coses següents:

«Officium monachi est pulsare campanas omni hora videlicet quotidie ad matutinas.»

«et missas, et ad vespervas et ad ave Mariam et ad omnia reliquia necessaria pro »servitio ecclesiae, et escopare ecclesiam, et preparare lampades ecclesiae, et tene- »tur dicere missam matutinalem quolibet die dominico in suo altare. Et pronit »aquam intra ecclesiam et in baptisterio necessariam. Et tenetur associare corpus »Domini nostri ad infirmos etc. estas son paraulas expressas de un tros de consuetat antiga que he trobada recondita en lo Archiu desta Iglesia parochial...»

Pagaven rendes i emoluments per la mongia, sempre uns quartans de sègol, els masos següents: Vilarnau, Pujolar, Masmiquel, Casadevall, Cors, Masnou, Estrany, Noguera, Mas de Osor, Masvidal, Espinsella, Verfull, Molins i Gat.

27. El monjo, a desgrat del seu nom, era un simple sacerdot amb totes les obligacions de servei que detalla la *Consuetat*. Als seus orígens devia ésser un seglar amb un hàbit especial d'on li provindria el nom de *monachus* o monjo, però des de l'any 1299 el bisbe de Vic, Berenguer de Bellví, va manar que fos sempre un clergue. Es mantenia amb un tribut de sègol o d'ordi que li pagava cada mes, més les rendes del seu benefici quan el càrrec, com solia ésser costum, anava unit a un benefici eclesiàstic. Es desconeix l'època en què els hereus de Vilarnau varen fundar el benefici que permetia la sustentació del monjo de Viladrau.

TEXT ORIGINAL DE L'ACTA DE CONSAGRACIO O RODALIA DE VILADRAU

Si pristinorum virorum providencia gesta, a sapientibus viris conscripta, istis futurisque temporibus fecit esse cognito, quanto magis que in nostris etatibus sunt exarata, ut memoriam servant succedentibus providendum est per secula, qua propter tradimus paginulis hystoriam consecrationis ecclesiae sancti Martini Villae lateris, ac dotem donacionis ne in futuro per oblivionem deleant a posteris. Series vero consecrationis et dotis ita incipit descripta temporibus et annis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo octuagesimo secundo, in dicione quarta, feria secunda hebdomade secunde decembris mensis, venit dominus Berengarius Ausonensis Episcopus, atque cum eo eximius suorum clericorum agmen, ad dedicationem ecclesiae supra memorate sancti Martinis, dedicationem postquam prelibatus presul ex more complevit, cimiterium triginta passuum eidem ecclesiae tribuit tribuendoque glorioso manu suae signo firmavit firmandoque omnes illos quicumque ex illo aliquid auferre presumserint anathematizavit. Constituit etiam ut ebdomedam uno quoque anno presbitero illius loci ecclesiae sedis Vici faceret suum paradam, ut constitutum est, redderent scilicet octo denarios sinodi. Insuper ut in subiectione ecclesiae sedis clericorumque persisteret, jussit quin etiam concessit hos terminos parrochie ut refferunt distincti hoc modo ex antiquitate. Primus quidem est terminus ab oriente in alveo Rivi friti, et ascendit iuxta villam quam dicunt Villare malum et pervadit usque in collum de Mauris, et usque in serram quam vocant Arborem de Aureolo et pervadit per ipsam viam usque in collem Sti. Marcialis et ascendit in serram que dicitur Autora. Secundus est a meridie terminus qui descendit per ipsam culmen Montis signi et descendit in campum quam nuncupant de Centum solidis. Tertius vero terminus ab occidente descendit usque in fossam mediam, et descendit in rivum Bertarium, et revertitur per viam usque ad ipsam priariam, et descendit per torrentem qui est juxta villam de Villare et descendit per ipsum boscum usque in alveum Osor ad ipsam casam que fuit quondam cuiusdam Malavigi vetuli. Quartus quoque ab aquilone est terminus qui vadit per ipsam viam de bosco de Bona dona et pervadit usque in fossem de Cuca et descendit per ipsam casam que fuit de quodam Miranno et descendit usque in Soldeman et ascendit per ipsam Ilzeda que est ante casam que fuit de quodam Lupatone sacerdote et pervadit usque in vineam

Berennam et descendit in alveum Riffa et ascendit per serram mediam, et pervenit usque in serram Lupariam et vadit per ipsam casam que fuit de quodam Juvenale presbitero et ascendit per ipsam serram usque in collem de Palombariis, et ascendit usque in serram de Consolida, et descendit in alveum Rivi friti supradicti. Intra quos terminos constituit, et excommunicationis vinculo alligavit ut omnes ville, et domos et agricultores de quibuscumque locis et... tis decimas et primitias prefatae Sti. Martinis basilicae reddidissent seu redditus ac oblationes obtulissent et alodia in quibus fundata extat ecclesia cum decimis, et que circa eandem ecclesiam sunt presbiteris debita prescripte baselice prefuissent. Hec vero supradicta Berengarius ausonensis pontifex prenomatus pie ac juste omnes res predictae ecclesiae consecratae debitas, acquisitas et acquirendas omni valore constituit semper habendas et per huiusmodi dotis titulum confirmavit ac propria manus signo subscriptis nomini sui litteris annotavit anotandoque excommunicavit et ab omni consorcio cristianorum Dei separavit omnes illos qui prefatae ecclesiae aliquid auferrent, nisi ad satisfactionem ammoniti a presbiteri eiusdem loci reverterent. Acta huius dotis scriptura idus decembris vicesimo tercio anno Regni Regis Philippi. Berengarius gracia Dei Episcopus ausonensis ecclesiae ✠ Bernardus archi et diaconus ✠ Reimundus Netuieris ✠ Guilbertus canonicus ✠ Berengarius levita ✠ Guilermus levita quod hoc scripsit et cum litteris suprapositis in tribus locis.

APÈNDIX

ALGUNES PRECISIONS TOPONÍMIQUES

El text de l'acta de consagració, a més del seu valor històric immediat, té un altre valor extraordinari en el camp de la toponímia local, per la seva antiguetat. Molts dels noms que en ella s'esmenten són encara vivents avui dia i el seu testimoni de nou segles d'antigor ajuda a precisar-ne la seva etimologia.

Deixant de banda el nom de Viladrau, abans documentat, glosem breument els noms següents:

in alveo Rivi friti o «en el llit del Riufred». El Riufred, conegut més popularment pel Rifret, és el petit rierol que neix en la vertent del Vilarmau, que a l'indret d'Espinelves rep el nom de Riera d'Espinelves i que desguassa en la Riera Major. Encara que el nom de «Riu fred» faci pensar en un derivat de fredor o *frigidus*, és més probable que vingui de la radical *fractus*, equivalent a «Riu trencat» o que passa per llocs asprius i saltants; en aquest cas seria més correcte el Rifret popular que el «Riu-fred» erudit.

in iuxta villam quam dicunt villare Malum o «prop la vila que li diuen Vilarmau». Subsisteix encara el mas Vilarmau i el cim conegut per «Torre de Vilarmau» de 1.081 m, que els mapes escriuen sovint erròniament Vilarnau. Seria una de les primitives vil·les rurals de l'època de la repoblació del país. La transformació de *malum* en «mau» és típica del català antic.

usque in collum de Mauris o «fins al coll dels Moros». No sabem que sigui viu aquest nom, més aviat ens inclinàrem a identificar-lo amb el «Coll de Siders», situat al peu del Vilarmau. El seu nom pot referir-se a una atribució popular referent als àrabs o moros, invasors d'Espanya, o bé pot ésser derivat de l'arbre morera, en llatí *morus*. El «Coll de Sidere» modern equival a coll dels cirerers.

in serram quam vocant Arborem de Aureolo o «en la serra que li diuen de Bordoriol». És freqüent veure explicada i fins escrita en els mapes del Montseny l'etimologia de Bordoriol per la de Buc-de-riol, que equival a «origen d'un rierol». Aquesta interpretació cau per la seva base davant de la grafia de l'acta: segons ella Bordoriol vol dir «Arbre d'or o daurat». Tot i admetent la possible llatinització d'un nom més arcaic, creiem més seriosa una etimologia basada en la interpretació de l'acta que no en la grafia moderna. Respon el nom a un record

dels antics cultes naturalístics o bé a algun fenòmen especial de la flora montsenyenca?

in collem Sancti Marcialis o «en el coll de Sant Marçal». El coll de Sant Marçal i el camí que hi mena des de Bordoriol —també esmentat en l'acta— continuen essent les fites de la parròquia de Viladrau. La creu del «Coll de Sant Marçal», antecessora de la popular «Taula dels tres bisbes», ve esmentada en la *Consueta* publicada aquí. De l'origen de Sant Marçal en parlem en la nota 15.

in serram que dicitur Autora o «en la serra que en diuen Autora». Non primitiu de la serralada dita fa segles de Matagalls. Ignorem el per què i l'etimologia d'Autora, però aquest nom encara era viu els segles xvi i xvii.

Llegim en el «Capbreu» de Bartomeu Bellsoley, notari de Barcelona, foli 10, redactat l'any 1500, *In serra de Autora, vulgo dicta de Colpregon, Matagalls e ports dels Gorchs...*; en una escriptura del notari de Vic Onofre Calvet, de la C. F. Man. de 1614 a 1619, fol. 35, hi trobem: *usque in sumitate montis dicti la creu de Matagalls, altrament dita la Autora...*; i en un altre «Capbreu del Señor del castell de Taradell y Viladrau» del 1619, fet pel notari de Vic, Jaume Solermoner, guardat a l'arxiu parroquial de Taradell, en els folis 94-96, llegim «*in dictis montaneis de Montseny, vulgariter nuncupate ports dels Gorchs y Matagalls, usque ad riarium et torrentem majorem qui discurrit et descendit a sumitate serra et montanea de la Autora et venit ad riarium magnam discurrentem dels Gorchs et subtus serram de Centum solidis...*». Aquests i altres testimonis que es podrien alludir testifiquen que la serralada del Matagalls abans tenia per nom genèric el de muntanya de Montseny, per específic el de serra d'Autora i per nom popular, més tardà, el de Matagalls. També ens assabenten que al cim del Matagalls hi havia ja una creu plantada el 10 d'agost de 1614, que és la data exacta de l'escriptura abans mencionada.

El nom de Matagalls l'hem vist escrit per primera vegada en el document abans citat del 1500, altra vegada el 1528 i cada vegada amb més freqüència en documents posteriors fins arribar a fer perdre del tot el nom antic d'Autora. Al principi Matagalls surt sempre amb l'apellatiu de *vulgo* o *vulgariter* dita, cosa que suposa la denominació popular. Davant d'aquesta realitat històrica que ens brinden els documents recollits hom es demana si l'etimologia de Matagalls s'ha d'explicar com un motiu o apellatiu tardà i per tant amb el sentit real que tenia aquesta paraula en el català del segle xvi, o bé recurrent al cèltic o a altres interpretacions i especulacions com acostumen a fer els toponimistes.

Fins al present coneixem quatre etimologies donades al mot Matagalls, tres d'elles foren recopilades pel Sr. Delmir de Caralt en l'àlbum del 21 Aplec de Matagalls d'enguany 1970, i la quarta la que va donar el Dr. Ariet, metge de Viladrau. La primera d'elles és d'Enric P. Ribalta i segons ell *Matagalls* vindria de les radicals cèltiques: MA = «grandiositat», TA = «turó de gran alçada» i GALLS = «pedres o dureses»; en la segona de F. Carreras i Candi, MATA equival a «conjunt o abundància» i GALLS a «pedres triturades per la neu»; en la tercera del Dr. Pius Font i Quer el mot MATAGALLS equivaldria a un mot encara emprat a Portugal per designar la ginestella, nana i arrapada, que tant abunda per aquells cimals; i finalment pel Dr. Ariet el mot MATAGALLS tindria una explicació semblant a la darrera, ell el fa derivar de «matorralls», nom que designaria les aplanades ginesteres i ginebres tant abundants a la muntanya.

per ipsam culmen Montis signi o «pel cim al del Montseny». El nom genèric del Montseny, equival segons aquesta versió a «muntanya del senyal». Sempre és possible la llatinització d'un nom anterior als romans, però totes les més antigues mencions de la muntanya coincideixen en la mateixa expressió. En el treball sobre Sant Marçal, citat a la nota 15, aplegàvem algunes de les més velles referències sobre el Montseny, així en un document datat entre els anys 860 i 862 es llegeix *per sumitatem Montis Signi*, l'any 862 el coll de Sant Marçal es dit *collo que dicitur inter duos Signos*, i en la primera delimitació del bisbat de Vic de l'any 978 es repeteix *et usque in cacumina inter duos Signos*. L'acta de consagració de Sant Marçal del 1066 s'expressa igual: *videns Sancti Marcialis ecclesiam inter duo Montis Signa edificatam* i més avall parla de la *villa Castanea in Monte Signo* i de les vinyes d'Oldesindus *in Monte Signo*. A la mateixa època trobem en un document de donació a Sant Marçal del 1063 la catalanització *Montesen*, que seria la manera popular d'anomenar el Montseny.

Tots aquests testimonis convergeixen en interpretar el nom del Montseny pel de «Muntanya de la senyal». De fet el Montseny és com una gran senyal o fita entre les antigues demarcacions i comtats de Barcelona, Ausona i Girona. També resulta evident que els *Mons signa* són dos: el macís de les Agudes i Turó de l'Home i el del Matagalls, tots dos són denominats idènticament amb el nom de Montseny, com també les seves estribacions car així ho indica el fet que aquest nom es doni a la villa de la Castanya, situada a l'altra banda del Collformic.

descendit in campum quam nuncupant de Centum solidis o «baixa al camp anomenat de Cent sous». El nom de «pla de Cent sous» és encara viu i conegut de tots. Molts mapes del Montseny li diuen de «Cinc sous», denominació evidentment errònia que caldria esmenar. S'hauria venut o tassat aquell terreny per la quantitat de cent sous?

No sabem que s'hagi mantingut en la topografia local la denominació de *Fossa media* ni la del *rivum Bertarium*, que deuen correspondre a la gran sotallada que es forma sota font Savellar —l'acta de consagració del Brull de 1063, parla també de la *strata de fossa media* situada prop la *fonte de Avellano*— i al torrent de Hortes de Sobrevia que dona origen al Riu de Mules o riera que passa sota Espinzella. El nom de «Riu de Mules» és encara viu i l'hem vist esmentat el 966 en el primer document que fa menció de la *villa de Spinosella*.

iuxta villam de Villare o «prop la vila del Vilar». Es tracta evidentment del mas Vilar-del-bosc del terme de Viladrau i parròquia de Vilalleons, i el camí o *via* que diu abans l'acta és l'antic camí ral de Viladrau a Vic per la collada del Vilar. L'acta de consagració de Taradell del 1076 alludeix als dos mateixos llocs en dir: *et inde venit per viam que pergit ad ipsum Villarem*.

per ipsum boscum usque in alveum Osor o «pel mateix bosc fins al curs de l'Osor». El bosc és característic d'aquest indret, ho indica el compost Vilar-del-bosc; el riu d'Osor —que hem vist documentat des del 924, el *rivo de Osore*, i el 952, el lloc i casa d'*Ausore*— és el nom primitiu de la Riera Major. Per alguns és un derivat de *ursus* o ós, animal abans comú al nostre país, però no falta tampoc qui ho fa derivar de la radical ibèrica *au, os, osa*, equivalent a aigua.

La identitat d'aquest nom amb la de la localitat d'Osor o la més veïna d'Osor-mort, a les mateixes Guàrdies, pot portar fàcilment a confondre l'atribució dels documents que es refereixen als diferents llocs. Tots els documents que hem

aportat abans sobre Osor fan referència indubtable a l'Osor de Viladrau, puix que sempre es tractava del riu o terres situades en el terme del castell de Tardell. Existeix encara el mas d'Osor de Viladrau prop la Riera Major.

El nom d'Osormort deriva clarament de la mateixa radical que l'Osor de Viladrau, puix que es tracta d'una localitat situada aigües avall de la Riera Major o antiga riera d'Osor.

La resta de noms de la banda de tramuntana de la Rodalia de Viladrau són per nosaltres els més desconeguts. On eren la *fossa de Cuca* i les cases de *Miranno*, Llobetó i Juvenal? És conegut el *alveum Riffa* o riera de Rifà —nom que tenia també un antic mas, la propietat del qual s'havia refós el segle xv amb el mas Casadevall— i és fàcil de localitzar la *serra media*, així com la *serra Luparia* o serra Llobera, nom derivat sens dubte del *lupus* o llop, que abans abundava per les nostres muntanyes.

usque in collem de Palombariis o «fins al coll de Palomeres». Aquest nom recorda l'antic sistema de la caça dels tudons mitjançant les canals obertes en el bosc dites «palomeres». És un sistema de caça de vella tradició a Viladrau. Resta encara viu el nom en el «Pla de Palomeres» i en la «Font de Palomeres» de la comarca del Pujolar.

Parla extensament de les «palomeres» en F. Carreras i Candi en el seu treball «*Palomas y palomares en Cataluña durante la Edad Media*», publicat en el recull «Miscelànea històrica catalana», sèrie I, Barcelona 1905, pp. 45-159, per al qual va extreure moltes notes de l'arxiu parroquial de Viladrau, que publica sobretot en les pàgines 106 i 107 del treball citat.

usque in serram de Consolida o «fins a la serra de la Consolva». El nom de «Roca de la Consolva o de la Consoula» designa encara el cim rocós situat vers el Mataró de Cerdans que separa les parròquies d'Espinelves, Cerdans i Viladrau. El fet d'ésser un cim rocós podria fer pensar que aquest nom deriva de la radical *consolidare*, equivalent a fermesa o duresa.